Bir dönemin **ekonomi politikalarının ardından**

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
TOBB Başkanı
Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (Eurochambres) Başkan Yardımcısı
İslam Ticaret ve Sanayi Odası (ICCI) Başkan Yardımcısı
baskanlik@tobb.org.tr

27 Mayıs 1960, tarihimizin bir utancı şeklinde, demokrasimizin üzerinde bir kara gölge olarak kalmıştır. 14 Mayıs 1950 nasıl 'Demokrasi Bayramı' ise, 27 Mayıs 1960 ile 16-17 Eylül 1961 tarihleri de **adı konulmamış matem** günleridir. Adnan Menderes'i, Fatin Rüştü Zorlu'yu ve Hasan Polatkan'ı minnet, şükran ve rahmetle yâd ediyoruz.

Bu yılın Eylül ayı 3 değerli devlet adamımızın, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamlarının 50'nci yıldönümü. Onlar, bizleri hüzne boğan bir sonla bu dünyaya veda etmiş olsalar da, milletimizin gönlündeki ebedi yerlerini aldılar. 1950-60 döneminin tarihimizde özel bir yeri var. 1950 seçimleri, siyasî açıdan olduğu kadar, sosyal ve iktisadi anlamları bakımından da tarihî bir dönüm noktası oldu. Bu tarihe kadar siyasetin öznesi olmasına imkân verilmeyen halk, varlığını ilk defa ortaya koymuş, kullandığı oylarla iktidarı belirlemişti. Sakin bir ortamda ve yüksek katılımla gerçekleşen seçimlerde Türk halkı, iradesini olgunlukla ortaya koyarak "demokratik bir devrim" gerçekleştirmişti.

Bu değişimin belirleyici faktörü, seçkinci merkeze karşı çevrenin tepkileridir. Demokrat Parti, bir halk hareketi olarak doğmuştu. Pragmatik bir yaklaşımla, iktidara geldiğinde daha adil, daha özgür bir yönetim sunacağını, refahı artıracağını, bürokratik baskıları ortadan kaldıracağını vaat etmişti. Dolayısıyla DP'yi destekleyen esas unsur toplumun orta ve alt grupları, köylüler ve eşraf olmuştur.

14 Mayıs 1950, köklü bir değişim ve dönüşüm sürecinin başlangıcıydı ve bu durum toplumun günlük yaşamına da yansıdı. Türkiye kabuğunu kırıyordu. Siyaset ilk defa halka götürülmüştü. Devlet-halk ilişkileri yukarıdan aşağıya inen direktifler, emirler, baskılar yerine, aşağıdan yukarıya ulaştırılan istekler, dilekler şeklinde yürümeye başlamıştı. Ekonomik ve sosyal alanlarda yapılan atılımlarla toplumsal refah hissedilir derecede artmıştı.

DP iktidarı alt yapı yatırımlarına ve karayolu ulaşımına büyük önem vermişti.

1950'ye kadar modern limanlardan, barajlardan, santrallerden mahrum bulunan, elektrik üretimi son derece düşük düzeyde olan Türkiye, 10 yıl zarfında büyük atılımlar yaptı. 1950'de devlet bütçesinden yatırımlara sadece 260 milyon lira ayrılabilmiş iken, 1960'da bu miktar 2,3 milyar liraya çıktı. Bu dönemde özel kesim yatırımlarında da büyük artışlar oldu. Yatırım hacmindeki bu artışlar millî gelire yansıdı. Milli gelir 1950 yılında 6 milyar dolar iken 1960'da 20 milyar dolara ulaştı.

1950-1960 yılları arasındaki yüksek nüfus artışına rağmen kişi başına düşen millî gelir ve buna paralel şekilde köylünün refahı artmış, ürünü para etmiş, yüzü güldü. Türkiye dünyanın sayılı hububat üreticisi ülkelerinden biri konumuna gelmiş, Kırsaldan şehre doğru başlayan akış, şehir nüfuslarını hızla artırmış, iş alanlarının genişlemesiyle şehirleşme hızlandı. Sosyo ekonomik yapı hızlı bir değişim sürecine girmiş, insanlar teşebbüs kavramının anlamını keşfetmiş, yeni iş alanları aramaya yöneldiler. 2. Dünya Savaşı'nın sonrasında Marshal Planı çerçevesinde verilen ekonomik yardımların, özellikle kırsal alanlarda makine, teçhizat, tohumluk ve benzeri tarımsal desteklerin de katkısı oldu.

Menderes'in çabalarıyla İstanbul ve Ankara'da o tarihe kadar görülmeyen geniş imar hamleleri gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da açılan Vatan ve Millet caddeleri ile sahil yolu şehre adeta nefes aldırmıştır. Ankara'da Ulus Meydanı ve çevresi başkente yakışmayan görünümünden kurtarıldı. Başbakan, büyük heyecan duyduğu bu imar çalışmalarını bizzat yönetmiş, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte çalışma alanlarını dolaşmayı adet edinmişti.

Öte yandan bütün bu altyapı ve imar harcamaları için geniş kaynaklar gerekiyordu. Oysa bütçe imkânları sınırlıydı. Mevcut kaynaklar kâfi gelmeyince ekonomik sıkıntılar tırmanmaya başladı. Döviz rezervlerin azalması sonucu ithalata kısıtlamalar getiriliyor, Millî Korunma Kanunu gibi önlemler alınıyordu. Yükselen talebi karşılayacak üretim olmayınca, enflasyon hızlandı. Karaborsa ve kuyruklar oluştu. 1955'den itibaren dış borçlar arttı, ödeme güçlükleri başladı. 1958'de radikal tedbirler alındı, yüksek oranlı devalüasyon yapıldı, ana mallar zamlandı, ithal kotaları sistemine geçildi. Alınan bu köklü tedbirler etkili de oldu. Ekonomi tekrar rayına oturmaya başladı. Mal tedariki sıkıntıları azaldı ve kuyruklar son buldu.

Ekonomiyi düzeltmeye yönelik çabalarda olumlu sonuçlar alınırken, iç politikada 1955'den sonra başlayan karmaşa, anormal şekilde yoğunlaştı. İktidar ile muhalefet ilişkileri gerginlik sınırını aştı ve husumete dönüştü. DP iktidarı bir yandan muhalefetle, diğer yandan parti içinde ortaya çıkan problemlerle uğraşıyor, öte yandan ekonomik zorlukların etkisi altında bunalıyordu. Bu ortam başta Menderes olmak üzere, DP yöneticilerinin sinirlerini olumsuz etkiledi. Siyasî tansiyonun yükselmesinin kendi aleyhlerine olacağını, muhalefetin strateji olarak ortamın gerilmesini özellikle istediğini fark edemediler.

Bu psikolojinin sonucu başta basınla ilgili yasalar olmak üzere demokratik düzenin işlemesini engelleyen çeşitli yasalar arka arkaya yürürlüğe girdi. Bunların uygulamaya konulmasıyla birlikte iktidar-basın ilişkileri olağanüstü gerginleşti, sertleşti. Birçok gazeteci haber ve yazılarından dolayı cezaevine girdi.

1960 yılına ülke genelinde hissedilen kutuplaşma ve çatışma ortamıyla girilirken, DP iktidarı durumu doğru değerlendirme becerisini gösteremedi. Üstelik bir de Meclis'te "Tahkikat Komisyonu" adıyla özel bir soruşturma süreci başlatmak suretiyle vahim bir hata yaptı. Bu arada muhalefet de sorumsuz bir tavır içinde Türkiye genelinde sürdürülen fısıltı kampanyasıyla hükümetle ilgili inanılmaz iddialar ortaya atıyordu. Bütün bu söylentilerin aslı astarı olmayan, propaganda amacıyla üretilen iddialar olduğu daha sonra ortaya çıksa bile, maksat sağlanıyor, iktidara karşı kuşkular artıyor, toplumda derin bir güvensizlik ortamı yaygınlaşıyordu. Yangına karşılıklı benzin sıkılarak 27 Mayıs'a gelinmişti.

Değerli fikir adamı Kâzım Berzeg, "Darbeler olmasaydı, Türkiye şimdiye kadar AB'nin güçlü üyesi olabilirdi. 1960'da başlayan askerî darbeler ve istikrarsızlık dönemleri, Türkiye'nin AB yolunda ilerlemesinin en büyük engelleri oldular" diyor. Gerçekten de Türkiye 1950-60 döneminde dünya ortalamasının üstünde kalkınma hızını yakalamıştı. 1960'da Kore'den ilerde olan Türkiye, 27 Mayıs'ın yolaçtığı tahtibatla 1980'de Kore'nin gerisinde kaldı.

Menderes ve arkadaşları Türkiye'ye demokrasiyi getirmişler, hizmetleri halkın ayağına götürmüşler, milletin millî ve manevî değerlerine önem vermişler ve 10 yılda hızlı bir kalkınma gerçekleştirmişlerdir. Tahıl üretim, 1950'deki 7 milyon tondan 1960'ta 14 milyona çıkmış, elektrik üretimi 3, çimento üretimi 5 kat artmıştı. Bu dönemde okuma yazma öğrenenlerin sayısı yılda ortalama 225 bin kişiden 380 bin kişiye, ilkokul sayısı 12 binden 22 bine, üniversite sayısı 1'den 4'e çıkmış, ODTÜ, Karadeniz Teknik, Ege ve Atatürk üniversiteleri kurulmuştur. Esasen bu durum, demokrasinin ve halka karşı sorumlu bir yönetim anlayışının getirdiği dinamizm farkı olarak da görülebilir.

27 Mayıs 1960, tarihimizin bir utancı şeklinde, demokrasimizin üzerinde bir kara gölge olarak kalmıştır. 14 Mayıs 1950 nasıl 'Demokrasi Bayramı' ise, 27 Mayıs 1960 ile 16-17 Eylül 1961 tarihleri de adı konulmamış matem günleridir. Adnan Menderes'i, Fatin Rüştü Zorlu'yu ve Hasan Polatkan'ı minnet, şükran ve rahmetle yâd ediyoruz.